

Резюме

В условиях перехода к рыночной экономике и провозглашения права на собственность как основного экономического права существенное ограничение свободы завещания есть необоснованным. Рассматривается вопрос о реализации права на завещание физическими лицами, что непосредственно зависит от указанных в законодательстве границ свободы завещания и права наследства обязательной доли.

Ключевые слова: завещание, свобода завещания, обязательная доля в наследстве, наследник, имущество.

Summary

Under circumstances of the transition to the market economy and proclamation of the inheritance right as a major economic law, a substantial restriction of the will freedom is not reasonable. The issues of the law implementation due to the will by the individuals that directly depends on the established by law the will freedom restrictions as well as the inheritance right of the obligatory portion in the distribution are highlighted.

Key words: a will, freedom of a will, an obligatory portion in the inheritance distribution, heirs, estate.

Отримано 24.04.2012

С. О. ПАРХОМЧУК

*Світлана Олександрівна Пархомчук, аспірант
Київського університету права НАН України*

**ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ В СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ
ОРГАНІВ ПАТЕНТНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ**

Відповідно до законодавства України спори, що виникають у сфері інтелектуальної власності, в судовому порядку можуть вирішуватись судами загальної юрисдикції, господарськими та адміністративними судами. Оскільки ефективний захист прав інтелектуальної власності може бути забезпечений тільки за умови правильного розмежування повноважень вказаних судових органів, в Рекомендаціях парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» було наголошено на необхідності вирішення питання щодо належного визначення юрисдикції судів стосовно порядку розгляду справ зі спорів у сфері інтелектуальної власності¹.

У зв'язку з тим, що спори в сфері інтелектуальної власності мають комплексний характер та органічно поєднують як приватноправовий, так і публічно-правовий інтерес, наразі питання про розмежування юрисдикції судових органів по розгляду даної категорії справ у правозастосовчій практиці вирішується неоднозначно та породжує розрізнену судову практику.

Вказане може бути змінено внаслідок запровадження в судову систему України ланки спеціалізованих судів у сфері інтелектуальної власності, так званих «патентних судів».

Дискусія про доцільність створення в Україні системи органів патентної юрисдикції ведеться тривалий час. Дослідженню окремих аспектів створення в Україні вказаних органів юстиції присвячували свої роботи Ю. Л. Бошицький, М. К. Галянтич, О. Ф. Дорошенко, С. Косенко, М. В. Паладій, В. С. Москаленко та ін. У працях вказаних науковців та юристів-практиків проаналізовано як переваги, так і недоліки впровадження в Україні патентного судочинства. Разом з тим, чіткого та однозначного механізму впровадження в судову систему України ланки патентних судів в юридичній літературі наразі не запропоновано. При цьому розробка такого механізму має велике практичне значення та є необхідною умовою підвищення ефективності судового захисту прав інтелектуальної власності.

Метою статті є вироблення пропозицій стосовно можливих шляхів впровадження в діючу судову систему України спеціалізованих судів з розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності.

Ідея створення патентного суду в Україні обговорюється протягом тривалого часу. У 2001 р. Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» Кабінету Міністрів України було доручено вивчити питання щодо створення спеціалізованого патентного суду². Про необхідність створення спеціалізованого Суду з питань інтелектуальної власності зазначено й у Концепції розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки³.

Так звані «патентні суди» як окрема ланка судової системи держави створені та діють в багатьох країнах Європейського співтовариства, в яких ефективність системи спеціалізованих патентних судів випробувалась протягом тривалого часу.

Так, наприклад, патентний суд, який складається із юристів та фахівців різних галузей знань, діє в Австрії. До його компетенції віднесено вирішення спорів, що виникають у сфері промислової власності, зокрема про визнання патентів недійсними. У Великобританії функціонує дворівнева система патентних судів:

нижчий рівень цієї системи представлений Патентним судом графства, в якому суддею одноосібно розглядаються менш складні судові справи, верхній – Патентним судом, що входить до складу Високого суду, в якому колегіально розглядаються більш серйозні позови. Протягом тривалого часу успішно функціонує Федеральний патентний суд Німеччини. До його функцій належать заслуховування апеляцій на рішення, ухвалені німецьким відомством по патентам та торговим знакам щодо реєстрації або відмови в реєстрації патентів або товарних знаків, а також розгляд позовів, пов'язаних з функціонуванням патентів. Водночас справи щодо порушення прав промислової власності підвідомчі загальним цивільним (земельним) судам⁴.

Судовий розгляд у Федеральному патентному суді Німеччини відбувається за участі колегії суддів (три або п'ять суддів), що мають відповідну професійну кваліфікацію (розгляд справ щодо товарних знаків передбачає участь суддів виключно з юридичною освітою; розгляд справ, пов'язаних з патентами передбачає участь суддів з юридичною та науково-технічною освітою, відповідно до об'єкта дослідження)⁵.

У 2000 р. німецька модель побудови патентного судочинства була використана при створенні Патентного суду Республіки Білорусь. Слід зазначити, що названий судовий орган так і не став у вказаній державі дієвим механізмом захисту прав інтелектуальної власності, що зумовлено, перш за все, незмінністю судової колегії, уповноваженої розглядати та вирішувати спори, які виникають з права інтелектуальної власності, а також відсутністю правової можливості оскарження рішень вказаного суду.

До ідеї створення спеціалізованого суду в сфері інтелектуальної власності з використанням німецької моделі патентного судочинства звертаються також і в Російській Федерації, де на даний час розробляється концепція створення зазначених судів на основі діючої системи органів арбітражного судочинства.

На перевагах німецької моделі патентної юрисдикції та на доцільності врахування її досвіду під час запровадження системи патентних судів в Україні наголошується й у вітчизняній науковій юридичній літературі^{6, 7}.

Автор погоджується з тим, що врахування позитивного досвіду Німеччини в окресленому питанні безперечно сприятиме запровадженню ефективної системи патентного судочинства в Україні, разом з тим необхідно усвідомлювати, що просте копіювання німецької моделі системи органів патентної юрисдикції без врахування специфіки вітчизняної судової системи не забезпечить вирішення всіх проблемних питань, що виникають в контексті судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Так, при створенні в Україні системи органів спеціалізованого патентного судочинства видається доцільним перейняти досвід залучення до судового розгляду справ у сфері інтелектуальної власності не тільки професійних суддів-юристів, а й суддів-фахівців з технічною освітою. При цьому необхідно врахувати закріплений Конституцією України принцип колегіального розгляду спорів такими судьями⁸ та запровадити в утворених спеціалізованих судах колегіальний порядок вирішення спорів за участі спеціалістів з технічною освітою.

Водночас, зважаючи на те, що в Україні більшість судових справ у сфері інтелектуальної власності виникають не зі спорів про кваліфікацію, а зі спорів про порушення відповідних прав, видається недоцільним наділяти патентні суди виключно повноваженнями по розгляду спорів про кваліфікацію, як це має місце в Німеччині. Натомість до відання судових органів патентної юрисдикції України видається доцільним віднести всі спори, що виникають у сфері інтелектуальної власності та вирішуються сьогодні в порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства. При цьому новостворений судовий орган повинен являти собою судову інстанцію, що вповноважена вирішувати спори, пов'язані не тільки з патентами, а й з усіма об'єктами інтелектуальної власності (в тому числі з авторським та суміжними правами). До підвідомчості подібних судів доцільно було б віднести і спори, які стосуються недобросовісної конкуренції у сфері прав на об'єкти інтелектуальної власності, та вирішуються за участю Антимонопольного комітету України в порядку, передбаченому Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції»⁹. Віднесення всіх перелічених спорів до компетенції патентних судів, по-перше, дозволить сконцентрувати розгляд та вирішення всіх спорів у сфері інтелектуальної власності в одній юрисдикційній системі та запровадити уніфікований порядок їх розгляду з урахуванням особливостей предмету таких спорів, по-друге, це забезпечить здійснення економічно обґрунтованого реформування існуючої судової системи.

Запровадження патентних судів потребує також вирішення питань про організаційні засади їх створення. Слід зазначити, що в юридичній літературі знайшла відображення позиція, відповідно до якої створення розгалуженої системи судових органів патентної юрисдикції є недоцільним з огляду на незначну в порівнянні з іншими категоріями справ кількість судових спорів у сфері інтелектуальної власності, та зумовлену цим необґрунтованість витрат значних фінансових та матеріально-технічних ресурсів¹⁰. Однак, на думку автора, для вирішення наявних сьогодні проблем у сфері судового захисту прав інтелектуальної власності, створення одного Патентного суду України (з місце розташуванням, наприклад, в місті Києві), компетентного у розв'язанні всіхвище зазначених спорів, для створення дієвого механізму захисту прав інтелектуальної власності не достатньо. Наразі необхідно створювати систему подібних органів. Водночас, сумнівною видається й доцільність створення широко розгалуженої системи таких спеціалізованих судів. Оптимальним варіантом організації роботи патентної юстиції могло б бути створення патентних судів в округах, до яких доцільно включити декілька областей. Розподіл областей за округами видається можливим провести з урахуванням територіального устрою держави та після детального аналізу загальної кількості судових справ, що виникають з питань інтелектуальної власності, та вирішуються в порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства в кожній з областей. Зважаючи на те, що статистичні підрахунки кількості судових справ, що виникають зі спорів у сфері інтелектуальної власності, на сьогоднішній

день ведуться виключно стосовно господарських судів, для обґрунтування тієї чи іншої системи судових округів необхідно провести збір статистичної інформації про кількість судових справ вказаної категорії, що розглядаються в порядку цивільного, адміністративного судочинства по кожній з областей України, а також проаналізувати динаміку змін їх кількості за останні 10 років.

Варто зазначити, що створення спеціалізованого суду з розгляду справ у сфері інтелектуальної власності та економічної конкуренції, безперечно зумовить необхідність розробки спеціального законодавчого акта, що зможе визначити порядок організації новоствореного суду та врегулює всі процесуально-процедурні питання його діяльності по здійсненню судочинства. Оскільки до компетенції органів патентної юстиції пропонується віднести всі судові справи, що наразі розглядаються в порядку господарського, цивільного, адміністративного, кримінального судочинства, видається недоцільним визначити процесуальні засади їх розгляду шляхом внесення доповнень до чинних нормативно-правових актів (зокрема, Господарського процесуального кодексу України, Цивільно-процесуального кодексу України, тощо). Для уніфікації судової практики з урахуванням особливостей, притаманних розгляду справ зі спорів у сфері інтелектуальної власності, необхідною є розробка окремого Патентно-процесуального закону. Вказаний законодавчий акт повинен чітко окреслити коло справ, підвідомчих спеціалізованим судам, організаційну структуру системи вказаних судових органів, визначити вимоги, що висуваються до суддів відповідних судів, деталізувати процесуальний порядок розгляду справ, порядок оскарження судових рішень, тощо.

В цілому, можна сформулювати низку позитивних наслідків створення Спеціалізованого суду з розгляду справ у сфері інтелектуальної власності та економічної конкуренції на зазначених вище засадах. Зокрема, це дозволить:

1) остаточно вирішити всі конфлікти щодо розподілу юрисдикції судових органів стосовно вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності та усунути суперечки про їх підвідомчість;

2) сконцентрувати досвід вирішення всіх спорів, що виникають у сфері інтелектуальної власності, та сформувати єдину судову практику по даній категорії судових справ, що в цілому сприятиме однаковому застосуванню численних нормативних актів у даній сфері;

3) скоротити час та витрати сторін спору, адже наявність спеціальної підготовки у суддів дозволить всебічно розглядати та вирішувати спори, не затягуючи розгляд численними, тривалими експертизами. У свою чергу скорочення випадків призначення судових експертиз сприятиме загальному спрощенню розгляду судових справ;

4) оперативно захищати права та охоронювані законом інтереси суб'єктів спірних правовідносин, що особливо важливо, зважаючи на те, що вартість того чи іншого об'єкту інтелектуальної власності є динамічною і швидко змінюється в залежності від умов, в яких він використовується;

5) об'єднати в одному провадженні кілька вимог сторін, які хоча й виникають під час одного спору, але відповідно до законодавства повинні розглядатись в порядку різного судочинства (наприклад, по судовим спорам, які об'єднують вимогу суб'єкта визнати патент на винахід недійсним та скасувати рішення центрального органу виконавчої влади про реєстрацію лікарського засобу, що виготовляється з використанням такого винаходу. У той час як перша вимога повинна бути заявлена стороною в господарському процесі, друга підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства);

5) зменшити навантаження на суддів загальних місцевих судів, а також господарських та адміністративних судів.

Крім того, спеціалізація суддів виключно на розгляді спорів, що виникають у сфері інтелектуальної власності, також сприятиме постійному поглибленню ними спеціальних знань, необхідних для ефективного захисту прав та інтересів учасників спірних правовідносин.

Таким чином, хоча запровадження в Україні патентного судочинства є безумовно складним завданням, все ж таки створення Спеціалізованого суду з розгляду справ у сфері інтелектуальної власності та економічної конкуренції (патентного суду) видається необхідним кроком на шляху удосконалення існуючої судової системи України та створення дієвого механізму захисту прав інтелектуальної власності. При розробці шляхів впровадження органів спеціального судочинства у сфері інтелектуальної власності необхідно враховувати реалії, наявні в судовій системі України в цілому, та в даній сфері зокрема.

¹ Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»: Постанова Верховної Ради України № 1243-V від 27.06.2007 р. // Відомості Верховної Ради України від 09.11.2007. – № 45. – С. 2001. – Ст. 524.

² Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні: Указ Президента України № 285/2001 від 27.04.2001 р. // Офіційний вісник України від 18.05.2001. – № 1. – Т. 2. – С. 820. – Ст. 783, код акту 18617/2001. – п. 3.

³ Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки: Схвалено Рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності оформлене Протоколом № 11 від 11.03.2009 р. // Електронний режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/normative_acts.html.

⁴ Андрущук Г. Спеціалізовані суди з питань інтелектуальної власності як стимул економічного розвитку // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 53–61. – С. 55.

⁵ В центрі уваги: захист прав інтелектуальної власності в судовому порядку: Аналітичний звіт Комітету з інтелектуальної власності Європейської Бізнес Асоціації // www.eba.com.ua/files/documents/IPR_web_2008_UKR.pdf – п. 5

⁶ Галантич М. Проблеми створення патентного суду України // Юридична Україна. – 2003. – № 5. – С. 30.

⁷ Дорошенко О. Ф. Ще раз про патентний суд // Право України. – 2011. – № 3. – С. 40–44.

⁸ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 (з подальшими змінами та доповненнями). – Ст. 127.

⁹ Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164 (з подальшими змінами та доповненнями). – Ст. 30.

¹⁰ Прутика Д. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованих колегій по захисту інтелектуальної власності // Право України. – 2002. – № 6. – С. 62–64.

Резюме

Статтю присвячено аналізу шляхів створення в Україні органів патентної юстиції. Автором сформульовано рекомендації стосовно можливих шляхів впровадження органів патентної юрисдикції в існуючу судову систему України та визначені можливі наслідки такого впровадження.

Ключові слова: інтелектуальна власність, патентний суд, судовий спір, судочинство, судова система.

Резюме

Статья посвящена анализу путей создания в Украине органов патентной юстиции. Автором сформулированы рекомендации относительно возможных путей внедрения органов патентной юрисдикции в существующую судебную систему Украины и определены возможные последствия такого внедрения.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, патентный суд, судебный спор, судопроизводство, судебная система.

Summary

The article examines possible ways of introduction of the Patent justice in Ukraine. The author formulated recommendations concerning possible ways of introduction such courts in the judiciary of Ukraine and identified the possible consequences of such introduction.

Key words: intellectual property, patent court litigation, justice, the judiciary.

Отримано 8.06.2012

А. М. СИЧЕВСЬКА

Алла Михайлівна Сичевська, аспірант Київського університету права НАН України

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Норми Конституції України про захист права власності знайшли свій подальший розвиток у цивільно-му законодавстві, яке закріплює способи захисту цивільних прав та інтересів, зокрема, права власності. Однією із задач цивільно-правової доктрини є визначення критеріїв вибору способу захисту порушеного чи оспорюваного права власності, що може справити позитивний вплив на підвищення стабільності й надійності становища власників.

У юридичній літературі питанням захисту права власності традиційно відводиться значна увага, однак низка із них не знаходить єдності точок зору, викликаючи дискусії та формулювання різних підходів до розуміння тих чи інших понять, ознак, класифікацій. Серед іншого, вказане стосується питання способів захисту права власності. Ця проблематика стала предметом дослідження таких вчених, як І.О. Дзера, О.В. Дзера, В.П. Ємельянов, О.С. Іоффе, Н.С. Кузнецова, О.А. Підпригора, Є.О. Суханов, Є.О. Харитонов, О.С. Харченко та ін. При цьому зберігається потреба в аналізі теоретичних конструкцій, сформованих науковцями-цивілістами, переосмисленні існуючих підходів до вирішення ряду проблем теоретичного характеру у сфері захисту права власності. З урахуванням зазначеного, у науковій статті основна увага буде зосереджена на дослідженні класифікацій способів захисту права власності та, власне, понятті способів захисту права власності.

Найбільшого поширення у правовій науці набув поділ цивільно-правових способів захисту на речово-правові та зобов'язально-правові¹. Разом з тим, багато вчених сформулювали авторське бачення такого поділу. Наприклад, Є.О. Суханов виділяє наступні позови: класичні речово-правові; зобов'язально-правові; особливі; позови до публічної влади; позови про компенсацію у зв'язку з припиненням права власності за рішенням публічної влади². Є.О. Харитонов виділяє засоби захисту речово-правові; зобов'язально-правові; такі, що впливають із різних інститутів цивільного права й вимоги до органів державної влади й управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання³. О.П. Сергєєв здійснює поділ цивільно-правових засобів захисту на речово-правові, зобов'язально-правові та засоби, що впливають із різних інститутів цивільного права і не належать ні до речових, ні до зобов'язальних⁴.